שבילי פנחס

"וישם אותה מצבה ויצוק שמן על ראשה"

אליפז נתגלגל באונקלוס שתרגם את כל התורה בזכות המקל והשמן שהאירו ליעקב את הלילות בעסק התורה

בפרשתנו פרשת ויצא, דבר בעתו מה טוב להתבונן בשני הניסים שנעשו ליעקב אבינו כשהיה בהר המוריה במקום המקדש, טרם שהלך לחרן לבנות שם יחד עם רחל ולאה את בית ישראל בלידת ראשי השבטים, הנס הראשון עם האבנים שעשאן הקב"ה אבן אחת, והנס השני עם השמן שירד אליו מן השמים כדי שיוכל לצוק אותו על ראש האבן, על הנס הראשון עם האבנים שנעשו אבן אחת למדנו ממה שכתוב (בראשית כח-י): **"ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה, ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא".**

ופירש רש"י כמבואר בגמרא (חולין צא:): **"וישם מראשותיו, עשאן כמין מרזב סביב לראשו, שירא מפני חיות רעות, התחילו מריבות זו עם זו, זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו, וזאת אומרת עלי יניח, מיד עשאן הקב"ה אבן אחת, וזהו שנאמר** (שם יח) **ויקח את האבן אשר שם מראשותיו".** הרי לנו הנס הראשון עם האבנים שעשאן הקב"ה אבן אחת.

על הנס השני עם השמן למדנו ממה שכתוב (שם יח): **"וישכם יעקב בבוקר ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וישם אותה מצבה ויצוק שמן על ראשה".** שנינו על כך בפרקי דרבי אליעזר (פרק לה) כי השמן שיצק יעקב על ראש האבן ירד לו מן השמים:

"לקח יעקב שתים עשרה אבנים מאבני המזבח שנעקד עליו יצחק אביו, וישם אותם מראשותיו באותו מקום, להודיעו שעתידין לעמוד ממנו שנים עשר שבטים, ונעשו כולן אבן אחת, להודיעו שכולם עתידים להיות גוי אחד בארץ, שנאמר (דברי הימים א יז-כא) **ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ... וישב יעקב ללקוט את האבנים ומצא אותם כולם אבן אחת, ושם אותה מצבה בתוך המקום, וירד לו שמן מן השמים ויצק עליה, שנאמר ויצוק שמן על ראשה".**

"יש ברקיע י"ב חלונות כנגד י"ב שבטים וכל שבט ושבט עולה תפלתו דרך שער אחד מיוחד לו"

פתח דברינו יאיר לבאר הטעם שעשה הקב"ה עם יעקב אבינו שני ניסים הללו, שהרי כלל גדול הוא שאין הקב"ה עושה נס לשנות את הטבע בלי צורך, על פי מה שגילו חכמינו ז"ל ענין האבנים שלקח יעקב ושם אותן מראשותיו, ולשם מה עשה הקב"ה נס שיתאחדו כולן לאבן אחת, כמו שדרשו במדרש (ב"ר סח-יא):

"ויקח מאבני המקום, רבי יהודה אמר שנים עשרה אבנים נטל, כך גזר הקב"ה שהוא [יעקב] **מעמיד שנים עשר שבטים, אמר** [יעקב], **אברהם לא העמידן, יצחק לא העמידן, אני, אם מתאחות הן שנים עשר אבנים זו לזו, יודע אני שאני מעמיד י"ב שבטים, כיון שנתאחו י"ב אבנים זו לזו ידע שהוא מעמיד י"ב שבטים".**

נמצינו למדים מזה כי אבנים הללו שבחר יעקב אבינו לא היו סתם אבנים, אלא י"ב אבנים שבחר בקפידה גדולה כנגד י"ב השבטים שעתידים להיות השורש לכל ישראל עד סוף כל הדורות הכלולים מי"ב שבטים, והוסיף לעשות לעצמו סימן ומבחן **"אם מתאחות הן שנים עשר אבנים זו לזו, יודע אני שאני מעמיד י"ב שבטים"**, ומילא הקב"ה את בקשתו להודיע לו שיזכה להעמיד י"ב שבטים: **"כיון שנתאחו י"ב אבנים זו לזו ידע שהוא מעמיד י"ב שבטים".**

הנה כי כן באורם נראה אור להבין ענין האבנים שהיו מריבות זו עם זו, שהכוונה בזה על נשמות ישראל המתחלקות לי"ב שבטים כנגד י"ב אבנים הללו, שכל אחד מהשבטים יש לו דרך מיוחדת בעבודת ה', כמו שכתב ה"מגן אברהם" (או"ח ריש סימן סח) בשם רבינו חיים ויטאל שהביא ב"שער הכוונות" (ענין עלינו לשבח דף נ טור ד) בשם רבינו האריז"ל בענין שינוי הנוסחאות בתפלה:

"ואמנם בעיקרי המנהגים עצמם, שיש הפרשים רבים ושינויים רבים בענין נוסח התפלות בעצמם... בין מנהג ספרד ובין מנהג קאטלוניא ובין מנהג אשכנז וכיוצא בזה, הנה בענין הזה אמר לי מורי ז"ל, שיש ברקיע י"ב חלונות כנגד י"ב שבטים, וכל שבט ושבט עולה תפלתו דרך שער אחד מיוחד לו, והוא סוד י"ב שערים הנזכר בסוף יחזקאל".

הגילוי של ה"חתם סופר" וה"אבני נזר" זי"ע יש גם י"ב שערי תורה כנגד י"ב השבטים

בענין דברי האריז"ל הללו מצינו חידוש גדול בדברי ה"חתם סופר" (פרשת שופטים דף ע: ד"ה שופטים), כי כמו שיש י"ב שערי תפלה שער אחד לכל שבט, כך יש י"ב שערי תורה שער אחד לכל שבט. ומפרש בזה הפסוק (דברים טז-יח): **"שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלקיך נותן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק"**, בלשון קדשו:

"ונראה לי כי הנה ידוע מהאר"י ז"ל י"ב שערים יש בשמים, למנהגי י"ב שבטי ישראל שעולה תפילתם שם כל אחד אל שעריו. והנה כן הוא הורדת ההשפעה ושכל העיוני בחלקי התורה, יש לכל שבט שערו וצינורו להורדת שפעו, על דרך ותן חלקנו בתורתך. ובגלל כן רצה הקב"ה שיהיה סנהדרי השבט מתוכו ולא משבט אחר, דאם כן יצא משפט מעוקל ח"ו. וזהו שאמר הכא, שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך דייקא, אשר ה' אלקיך נותן לך לשבטיך, שיש להם י"ב שערים בשמים, הכי נמי יהיו השופטים והשוטרים, ועל ידי זה ושפטו את העם משפט צדק, כל שבט ושבט משופט שלו".

לפי זה נשכיל להבין הענין שכל אחת מי"ב האבנים המכוונות כנגד י"ב השבטים השתוקקה: **"עלי יניח צדיק את ראשו"**, כי כל אחד מי"ב השבטים השתוקק שיעקב אבינו שורש הקדושה שממנו יצאו י"ב השבטים, יניח עליו את ראשו ומחשבתו לקבל את דרכו בתורה ובעבודת ה', ויוציא אותו מתוך קליפת לבן הארמי שנשמות השבטים היו שקועות שם, עד שבא יעקב אבינו לחרן והוליד את י"ב השבטים והוציאם מחרן.

אולם יעקב אבינו ידע ברוח הקודש, כי הן אמת שכל אחד יש לו את הדרך שלו בעבודת ה', אבל תכלית העבודה היא שיתאחדו כולם בכוונה אחת לעבוד את ה' אחד, כמו שכתוב (במדבר טו-טז): **"תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם"**, לכן עשה לעצמו סימן **"אם מתאחות הן שנים עשר אבנים**

זו לזו, יודע אני שאני מעמיד י"ב שבטים", כי כך ראוי לזרע ישראל להתאחד יחד, "כיון שנתאחו י"ב אבנים זו לזו ידע שהוא מעמיד י"ב שבטים".

מעתה ירווח לנו להבין לפי זה הטעם שעשה הקב"ה את הנס הראשון עם י"ב האבנים שנעשו אבן אחת, כדי לחזק את יעקב אבינו שחפץ ה' בידו יצליח לבנות את כל בית ישראל הכלולים מי"ב שבטים. זאת ועוד, ללמדנו על הרצון של הקב"ה שיתאחדו כל בית ישראל כאיש אחד בלב אחד, כמו שהיה בשעת מתן תורה (שמות יט-ב): **"ויחן שם ישראל"**, ופירש רש"י: **"כאיש אחד בלב אחד".**

ישוב הסתירה בענין נס השמן שיצק יעקב אבינו על ראש האבן

בדרך זו במסילה נעלה לבאר הנס השני שנעשה ליעקב אבינו עם השמן שיצק על ראש האבן, על פי מה שמצינו חידוש גדול בדברי אחד מגדולי הראשונים רבינו יצחק ב"ר יהודה הלוי ז"ל בספר "פענח רזא" (פרשת ויצא), שתמה על מה שכתוב **"ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וישם אותה מצבה ויצוק שמן על ראשה"**, שהרי רש"י הביא בשם המדרש בפסוק (שם כט-יא):

"וישק יעקב לרחל וישא את קולו ויבך. לפי שבא בידים ריקניות, אמר, אליעזר עבד אבי אבא היו בידיו נזמים וצמידים ומגדנות ואני אין בידי כלום. לפי שרדף אליפז בן עשו במצות אביו אחריו להורגו והשיגו, ולפי שגדל אליפז בחיקו של יצחק משך ידו, אמר לו [אליפז ליעקב] **מה אעשה לציווי של אבא, אמר לו יעקב טול מה שבידי והעני חשוב כמת".**

מעתה כיון שאליפז לקח את כל רכושו של יעקב ולא נשאר בידו כלום, מנין היה לו שמן ליצוק על ראש האבן. ותירץ בלשון קדשו: **"ויש לומר דמקלו נשאר לו, כדכתיב** (שם לב-יא) **כי במקלי** [עברתי את הירדן הזה] **וגו', והוא היה חלול, שהביאו עמו תמיד מלא שמן, שהיה לו להדליק ללמוד תורה".**

אמנם בפירוש "רזא דמאיר" מקשה על ה"פענח רזא", שהרי בפרקי דרבי אליעזר (פרק לה) הנ"ל מבואר: **"וירד לו שמן מן השמים ויצק עליה, שנאמר ויצוק שמן על ראשה"**, וכן מבואר במדרש (ב"ר סט-ח): **"ויצק שמן על ראשה שופע לו מן השמים כמלוא פי הפך".** וכן הוא במדרש שוחר טוב (תהלים צא): **"לקח יעקב את האבן ושם אותה מצבה בתוך המקום, וירד לו שמן מן השמים ויצק עליה, שנאמר ויצוק שמן על ראשה"**, אם כן איך זה מתאים עם הישוב של ה"פענח רזא" שיצק את השמן שנשא בתוך מקלו.

מדרש: יעקב אבינו נטל י"ב אבנים ועשה לעצמו סימן אם מתאחות הן אני יודע שאני מעמיד י"ב שבטים

השילוב הנפלא של הנס מי"ב האבנים שנעשו אבן אחת עם הנס שירד ליעקב שמן מן השמים שיצק על ראש האבן

פענח רזא: אליפז לקח מיעקב את כל רכושו מלבד המקל שהיה בו מקום חלול לשמן כדי שיוכל לעסוק בתורה בלילה

שפתי כהן: אחרי שעסק יעקב בתורה בלילה בהר המוריה לאור השמן נתמלא הכד בשמן מן השמים

השמן ירד ליעקב מן השמים כדי למלא את הפך הריק שבתוך מקלו

רחש לבי דבר טוב לברר מקחו של צדיק, להשוות דברי ה"פענח רזא" עם מדרשי חכמינו ז"ל בבחינת (עירובין יג:): **"אלו ואלו דברי אלקים חיים"**, על פי מה שכתב ב"שפתי כהן" [למקובל האלקי רבי מרדכי הכהן מצפת מגורי האריז"ל] בפרשת וישלח, חידוש גדול בענין כד השמן שיצק יעקב על ראש האבן, והנה דבריו הקדושים על הפסוק (בראשית לב-כה):

"**ויותר יעקב לבדו. אמרו ז"ל** [ב"דעת זקנים" לבעלי התוספות] **אל תיקרי לבדו אלא לכדו. מאין בא לו זה הכד. כשיעקב שם האבנים מראשותיו, והשכים בבוקר ומצאן אבן אחת, ונתבצר לו כד של שמן ויצק על ראשה, וחזר הכד ונתמלא, אז ידע יעקב שהוא מזומן לברכה, ואמר אין זה ראוי להניחו כאן".**

נמצינו למדים מדבריו הקדושים כי כד השמן שיצק יעקב אבינו על ראש האבן נתמלא שמן בדרך נס, ומזה הבין יעקב שהוא צריך לקחת עמו את כד השמן, אלא שבדרכו לפגוש את עשו שכח את כד השמן וחזר לקחת אותו, ועל זה נאמר **"ויותר יעקב לבדו"**, ודרשו **"אל תיקרי לבדו אלא לכדו".**

מוסיף על כך ה"שפתי כהן" לבאר הטעם שיעקב סיכן את עצמו להישאר בלילה לבדו כדי לחזור ולקחת את כד השמן, כי הרבה ניסים נעשו בכד הזה, ובלשון קדשו:

"**והוא השמן שנמשחו ממנו המשכן וכל כליו והמזבח ואהרן ובניו והמלכים, ועדיין כולו קיים, כמו שאמרו חכמינו ז"ל** (הוריות יא:) [ממה שכתוב (שמות ל-לא) שמן משחת קדש יהיה] **זה לי לדורותיכם, והוא כד השמן של הצרפתית שאמר לה אליהו** (מלכים א יז-יד) **כד השמן לא תכלה, והוא אסוך שמן של אשת עובדיה הנביא** (מלכים ב ד-ב), **כשראה יעקב שכל כך ניסים עתיד להיות בו סיכן עצמו והביאו, כן מצאתי".**

נקדים עוד מה שמצינו (מלכים ב פרק ד) בנס השמן שעשה אלישע עם אחת מנשי בני הנביאים שלא היה לה כלום בבית כי אם אסוך שמן, שצוה עליה לשאול כלים ריקים מהשכנות, ותמלא את כל הכלים בדרך נס ממעט השמן שהיה בידה, וכך עשתה עד שנתמלאו כל הכלים, ועל כך כתוב (שם ו): **"ויהי כמלאות הכלים ותאמר אל בנה הגישה אלי עוד כלי ויאמר אליה אין עוד כלי ויעמוד השמן".** הרי מבואר שצריך כלי ריק לקבל בתוכו השמן שיהיה בדרך נס.

מעתה אמינא מילתא חדתא, כי מה שאמר ה"פענח רזא" שהיה ליעקב שמן במקום החלול שבמקלו, הכוונה בזה שהיה לו כד של שמן שהניח במקלו להדליק בו את הנר בלילה, וכאשר שקעה השמש לפני זמנה בהיותו במקום המקדש הוציא את כד השמן שהיה טמון במקלו כדי לעסוק בתורה לאור הנר, אלא שהקב"ה הפיל עליו תרדמה כדי לגלות לו בחלום את כל הגילויים שגילה לו. וזהו שכתוב (בראשית כח-טז): **"ויקץ יעקב משנתו"**, ודרשו במדרש (ב"ר סט-ז): **"רבי יוחנן אמר ממשנתו".** ופירש הגה"ק רבי יהונתן אייבשיץ זי"ע ב"תפארת יהונתן" הכוונה בזה שלמד תורה קודם שישן.

והנה כאשר הקיץ יעקב בבוקר משנתו, חשב כפי שהיה תמיד בבוקר שהכד יהיה ריק משמן, ויצטרך למצוא שמן חדש למלא אותו, אולם למעשה קרה נס במקום המקדש שהכד נשאר מלא בשמן. וזהו שאמרו במדרש: **"וירד לו שמן מן השמים ויצק עליה"**, הכוונה בזה שירד שמן מן השמים למלא את הכד הריק שבתוך המקל, ומזה הבין יעקב שהקב"ה רוצה שישתמש בשמן זה, וכך עשה שיצק את השמן על ראש האבן שהתאחדה מי"ב האבנים כנגד י"ב השבטים, ונעשה לו שוב נס שנתמלא הכד עם שמן, כהכנה לניסים שעתיד הקב"ה לעשות לבניו עם השמן.

רמ"ע מפאנו: אליפז שנמנע מהריגת יעקב נתגלגל באונקלוס שלא שמע בעצת טיטוס גלגול עשו ונתגייר

לפי המדרש: אין התורה מתקיימת אלא במי "שממית עצמו" לעסוק בתורה שבעל פה שצריך מסירות נפש ללמוד אותה

שיטת הרמב"ם: אין התורה מתקיימת אלא במי "שממית עצמו" לעסוק בתורה בלילות שאדם לומד בהם רוב חכמתו

בזכות המקל והשמן שעסק בו יעקב בלילות בתורה שבעל פה נתגלגל אליפז באונקלוס שתרגם את כל התורה בתורה שבעל פה

נמצא לפי זה כי הפירוש של הפרקי דרבי אליעזר שיעקב השתמש עם השמן שירד לו מן השמים, והפירוש של ה"פענח רזא" שלקח את השמן שהיה טמון במקלו, שני הפירושים עולים בקנה אחד כפתור ופרח, כי השמן אמנם ירד לו מן השמים כדי למלא את הכד שהחזיק תמיד במקלו ונתרוקן משמן בלילה, ואחרי שיצק את השמן על ראש האבן נתמלא הכד שוב בשמן, כדי להשאירו לדורות עולם למשוח בו את המשכן וכליו, וכל שאר הניסים שנעשו בו. [במאמר לחנוכה הארכנו לבאר שנס זה היה הכנה לנס חנוכה, לפי מה שחידש ה"בית יוסף" (או"ח סימן תרע) שבנס חנוכה נתמלא פך השמן הטהור אחרי שהשמן נשפך לנרות המנורה].

לפי הרמב"ם התורה מתקיימת "במי שממית עצמו" לעסוק בתורה בלילות שמשיגים בהם את רוב החכמה

בדרך המלך נלך לבאר כוונתו העמוקה של יעקב אבינו שיצק שמן על ראש האבן, על פי מה שלמדנו מדברי ה"פענח רזא" שיעקב אבינו השתמש עם השמן שהיה טמון תמיד במקלו, כדי שיוכל לעסוק בתורה לאור הנר גם בחשכת הלילות. והנה על החשיבות הגדולה של עסק התורה בלילות למדנו ממה ששנינו בגמרא (ברכות סג:) מאמרו של ריש לקיש: **"מנין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר** (במדבר יט-יד) **זאת התורה אדם כי ימות באהל"**. וביאר הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פ"ג ה"ב) הכוונה בזה, שלא ירבה לתת שינה לעיניו, ובלשון קדשו:

"אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן, ולא באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתיה, אלא במי שממית עצמו עליהן, ומצער גופו תמיד, ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה. אמרו חכמים דרך רמז, זאת התורה אדם כי ימות באהל, אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהלי החכמים".

והנה מה שמפרש הרמב"ם שהממית עצמו על התורה הוא: **"ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה"**. כוונתו כמו שהסמיך לומר מיד אחר כך (שם הלכה יג) שיעסוק בתורה גם בלילה: **"אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה, אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה, לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחד מהן בשינה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהן, אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה".**

וכן נפסק להלכה בשלחן ערוך (יו"ד סימן רמו סעיף כד): **"מי שרוצה לזכות בכתרה של תורה, יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחת מהן בשינה, באכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהם, אלא בדברי חכמה ותלמוד תורה"**. והוסיף על זה הרמ"א: **"הגה - כי אין אדם לומד רוב חכמתו כי אם בלילה"**. ולפי מה שלמדנו מדברי הרמב"ם הרי זה כיון שאין התורה מתקיימת **"אלא במי שממית עצמו עליה"**, שלא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה בלילה, אלא יעסוק בתורה גם בלילה וינוח רק כפי צורך גופו.

לפי המדרש מתקיימת התורה במי שממית עצמו לעסוק בתורה שבעל פה שצריך מסירות נפש לכך

ויש להעיר על דברי הרמב"ם ממה שמצינו במדרש תנחומא (פרשת נח אות ג) פירוש אחר על מה שדרש ריש לקיש **"זאת התורה אדם כי ימות באהל"**, שאין התורה מתקיימת אלא **"במי שממית עצמו עליה"**, שהכוונה בזה על העמל והיגיעה שצריך להתייגע בעסק התורה שבעל פה, והנה מעט מדבריו חוצבי להבות אש קודש של המדרש:

"יתברך שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שבחר בישראל משבעים אומות, כמו שכתוב (דברים לב-ט) **כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו, ונתן לנו את התורה בכתב ברמז צפונות וסתומות, ופרשום בתורה שבעל פה וגילה אותם לישראל... וכתיב** (שם כח-יג) **ולא תמצא בארץ החיים... שלא תמצא תורה שבעל פה אצל מי שיבקש עונג העולם, תאוה וכבוד וגדולה בעולם הזה, אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל, וכך דרכה של תורה, פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל".**

יומתק להוסיף תבלין לבאר מנין למד המדרש לפרש מה שכתוב **"זאת התורה אדם כי ימות באהל"** על העסק בתורה שבעל פה, על פי מה ששגור בפי העולם שישנן ל"ו מסכתות בתורה שבעל פה שיש עליהן תלמוד בבלי, ומצינו מקור לכך ב"דרשות חתם סופר" (ח"ב דף תיא טור ב' ד"ה בסיום), שביאר שם הטעם שחכמי התלמוד בחרו לסיים תלמוד בבלי במאמר: **"תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא, שנאמר הליכות עולם לו" - ל"ו** דייקא, לרמז שהליכות עולם הוא בזכות **ל"ו** מסכתות.

מעתה יש לומר כי זהו רמז הכתוב **"זאת התורה אדם כי ימות באהל"**, ודרש ריש לקיש שאין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, ולפי המדרש הכוונה בזה שימית עצמו על העסק בתורה שבעל פה שהיא בבחינת **"אהל"** לתורה שבכתב לפרש כל הדברים שאינם מפורשים בה, ורמוז במילת **אה"ל** בגימטריא **ל"ו** מסכתות שיש בתורה שבעל פה.

ונראה להשוות בין שני הפירושים של המדרש והרמב"ם, פירוש המדרש שהתורה מתקיימת רק במי שממית עצמו על תורה שבעל פה, ופירוש הרמב"ם שהתורה מתקיימת רק במי שממית עצמו לעסוק בתורה בלילות, על פי מה שמבואר במדרש תנחומא (פרשת כי תשא אות לו) בפסוק (שמות לד-כח): **"ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, מנין היה יודע משה אימתי יום, אלא כשהקב"ה היה מלמדו תורה בכתב היה יודע שהוא יום, וכשהיה מלמדו על פה משנה ותלמוד היה יודע שהוא לילה"**. לפי האמור יש לומר הביאור בזה, כי היות שרוב חכמתו של אדם הוא למד בלילה, לכן אז הוא הזמן לעסוק בתורה שבעל פה המפרשת בדרך עיון ופלפול את כל המצוות שנזכרו בתורה שבכתב.

נמצינו למדים מזה יסוד גדול כי מי שעוסק בתורה בלילות מובטח לו שתתקיים אצלו התורה, כלשון הגמרא **"שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה"**, אשר כפי המבואר בדברי הרמב"ם הכוונה בזה שיעסוק בתורה בלילה המסוגל להשגת חכמת התורה. מעתה הרווחנו להבין הטעם שיעקב אבינו עמוד התורה החזיק שמן במקלו כדי לעסוק בתורה בלילות, כי ברצותו שתתקיים התורה אצלו ואצל זרעו כל ישראל עד עולם, המית עצמו על התורה לעסוק בתורה בלילות.

"י"ד שנים ששימש בבית עבר לא שכב בלילה שהיה עוסק בתורה"

מה נפלא להבין בזה הטעם שלפני שהלך יעקב לחרן להקים שם את שורש בית ישראל, נכנס לבית מדרשו של עבר לעסוק שם בתורה י"ד שנה יומם ולילה, כמו שכתוב (בראשית כח-יא): **"ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא"**, ופירש רש"י: **"וישכב במקום ההוא, לשון מיעוט באותו מקום שכב, אבל י"ד שנים ששימש בבית עבר לא שכב בלילה שהיה עוסק בתורה"**.

לפי האמור הביאור בזה, כי היות שיעקב אבינו היה בדרכו לחרן לבנות את בית ישראל שנבראו כדי שיעסקו בתורה, כמו שפתח הקב"ה את התורה: **"בראשית ברא אלקים"**. ופירש רש"י: **"בראשית, בשביל התורה שנקראת** (משלי ח-כב) **ראשית דרכו, ובשביל ישראל שנקראו** (ירמיה ב-ג) **ראשית תבואתו"**, לכן הקדים יעקב ללכת לבית מדרשו של עבר להמית עצמו בעסק התורה י"ד שנה יומם ולילה, כדי לסלול בכך את הדרך שלא תשתכח תורה מישראל.

מעתה יאירו עינינו וישמח לבנו להבין כוונתו העמוקה של יעקב אבינו: **"ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וישם אותה מצבה ויצוק שמן על ראשה"**, וסייע לו הקב"ה שירד אליו שמן מן השמים למלא את הכד שבמקלו, על פי מה ששנינו בגמרא (הוריות יג:): **"אמר רבי יוחנן כשם שהזית משכח לימוד של שבעים שנה, כך שמן זית משיב לימוד של שבעים שנה"**.

הרי מבואר כי שמן הוא סגולה לזכרון, ולפי דברינו יש לומר שרבי יוחנן התכוון לרמז בכך לא רק על אכילת שמן זית, אלא בעיקר על שמן זית שמשתמשים בו להדליק את הנר בלילות כדי לעסוק בהם בתורה, היא סגולה נפלאה לזכרון שלא תשתכח ממנו תורה, כי היא בבחינת **"זאת התורה אדם כי ימות באהל"**, שאין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה.

כיון שבאנו לידי כך הנה מה טוב ומה נעים לשלב ב' הניסים שעשה הקב"ה ליעקב אבינו במקום המקדש, אחרי שהמית עצמו על התורה בבית מדרשו של עבר יומם ולילה בלי שינה, נס אחד עם י"ב אבנים שנעשו אבן אחת, שהיה סימן מובהק שחפץ ה' בידו יצליח לבנות בית ישראל הכלולים מי"ב השבטים שהם גוי אחד בארץ, והנס השני שאליפז השאיר לו את מקלו עם כד השמן הטמון בתוכו שהיה משתמש בו לעסוק בתורה בלילות, ומאותו שמן שהוא סגולה לזכרון יצק על ראש האבן הכלולה מי"ב האבנים, כדי לעשות בכך פועל דמיון שלא תשתכח התורה מישראל, באופן ששני הניסים עולים בקנה אחד כפתור ופרח.

אליפז בן עשו נתגלגל באונקלוס הגר בזכות שהציל את יעקב עמוד התורה

הבה נמשיך במסע הקודש להתבונן בנפלאות דרכי ה' מסבב כל הסיבות, המגלגל נשמות מדור לדור כדי לתקנן ולשלם שכר למי שראוי לכך, כמו ששנינו בגמרא (ב"ק לח:): **"אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה אפילו שכר שיחה נאה"**, וכן בענייננו שילם הקב"ה את שכרו של אליפז, שלא הרג את יעקב והשאירו בחיים, ועוד השאיר אצלו את מקלו שבתוכו היה טמון השמן שעסק בו בתורה בלילות לאור הנר.

נקדים מה שסיפרו לנו חכמינו ז"ל דבר פלא בענין אונקלוס קודם שנתגייר כמו ששנינו בגמרא (גיטין נו:):

"אונקלוס בר קלוניקוס... בעי לאיגיורי [רצה להתגייר], **אזל אסקיה לטיטוס בנגידא** [העלה את הנפש של טיטוס בכישוף], **אמר ליה מאן חשיב בההוא עלמא** [מי חשוב בעולם האמת], **אמר ליה ישראל**, [שאל אותו אונקלוס] **מהו לאידבוקי בהו** [מה אתה מייעץ לי האם להידבק בהם], **אמר ליה** [טיטוס] **מילייהו נפישין ולא מצית לקיומינהו** [מצוותיהן מרובות ולא תוכל לקיימן], **זיל איגרי בהו בההוא עלמא והוית רישא** [לך התגרה בהם בעולם הזה ותהיה ראש], **דכתיב** (איכה א-ה) **היו צריה לראש וגו', כל המיצר לישראל נעשה ראש"**.

בספר "גלגולי נשמות" למקובל האלקי הרמ"ע מפאנו [גלגולי נשמות שקיבל מרבו רבי ישראל סרוג שקיבלם מרבינו האריז"ל] מביא על כך דבר פלא (מערכת א אות יב) כי אליפז בן עשו נתגלגל באונקלוס הגר, ובלשון קדשו:

"אונקלוס הגר עיבור [גלגול] **של אליפז, שלא רצה להרוג את יעקב במצות אביו, ולקח לו הזהב ועזב לו הגוף, ואמר אליפז מה אעשה לציווי של אבא, אמר לו קח לך הכסף והזהב והנפש תן לי והעני חשוב כמת, וכן נתייעץ עם טיטוס כשבא להתגייר, ואמר לו לך והצר להם היו צריה לראש, ולא שמע לו ונתגייר, והענין טיטוס הוא** [גלגול] **עשו"**.

כאשר נתבונן בדבריו הקדושים נשכיל להבין, כי טיטוס הרשע שהחריב את בית המקדש הוא גלגול עשו אביו של אליפז, לכן העלה אונקלוס גלגול אליפז בכישוף את טיטוס גלגול עשו אביו כדי להתייעץ עמו אם להתגייר, בחושבו שאולי עתה שהוא סובל בגיהנם יחזק אותו להתגייר, אולם טיטוס גלגול עשו המשיך ברשעו וייעץ לו שלא להתגייר ולהרע לישראל.

נמצינו למדים מזה דברים נשגבים העומדים ברומו של עולם, כי בשכר שלא שמע אליפז לציווי של עשו אביו להרוג את יעקב, זכה להתגלגל באונקלוס שלא שמע גם כן לעצתו של טיטוס הרשע גלגול עשו שלא להתגייר, אלא נתגייר וזכה ללמוד תורה מפי רבי אליעזר ורבי יהושע ולתרגם את כל התורה כולה, כמבואר בגמרא (מגילה ג.): **"תרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו מפי רבי אליעזר ורבי יהושע"**.

ונראה לבאר איך זכה אליפז בן עשו לשכר כל כך גדול שנתגלגל באונקלוס הגר שתרגם את כל התורה כולה והוא חלק בלתי נפרד מהתורה שבעל פה, עד כדי כך שהחובה מוטלת על כל אחד מישראל להשלים בכל שבוע את הפרשה **"שנים מקרא ואחד תרגום"**, כמו ששנינו בגמרא (ברכות ח.): **"לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום"**, כי פירושו כבר ניתן למשה רבינו בהר סיני.

לפי האמור יש לומר הביאור בזה, כי בזכות שלא שמע אליפז לציווי של עשו אביו להרוג את יעקב עמוד התורה, אף שידע שעשו הרוצח מסוגל בכעסו להרוג אותו על כך, זאת ועוד שהשאיר אצלו את מקלו שבתוכו היה טמון כד השמן שהיה עוסק בו בלילות בתורה שבעל פה, בזכות זה נתקיימה התורה אצל יעקב ובניו זרע ישראל עד עולם, ולכן זכה אליפז מדה כנגד מדה להתגלגל באונקלוס הגר שתרגם את כל התורה כפי שנמסר התרגום בעל פה למשה בסיני.

תודתנו וברכתנו נתונות לאלו שנדבו את הוצאת הגליון לזיכוי אחינו בני ישראל

משפחת מהדב הי"ו – לעילוי נשמת אמם האשה החשובה מרת לאה בת וירג'ני ע"ה

להורדת המאמרים shvilei.com לקבלת המאמרים באימייל: mamarim@shvileipinchas.com